

نمایه‌های کتاب‌های اطلاعاتی کودکان^۱

نوشته: پاولال ماتیوس^۲ - کی جی بی باکول^۳

ترجمه: حیدر مختاری

دانشجوی کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی

مقدمه

در این مقاله، گزارش نهایی انجمن نمایه‌سازان پژوهشگاه دانشگاه لیورپول جان مورس^۴ دربارهٔ کودکان و نمایه‌ها خلاصه‌شده و توصیه‌هایی برای ایجاد و ارائه نمایه در کتاب‌های اطلاعاتی کودکان آمده است. پژوهش انجمن نمایه‌سازان دانشگاه لیورپول جان مورس دربارهٔ نمایه‌های کتاب‌های اطلاعاتی کودکان که از سوی مرکز تحقیقات و پژوهش‌های کتابخانه بریتانیا حمایت مالی می‌شد، در جولای ۱۹۹۷ پایان یافت و حاصل این پژوهش هم‌کنون در کتابخانهٔ بریتانیا موجود است. سؤال‌های مطرح‌شده از سوی ۹۸ نمایه‌ساز، کتابدار، والدین و معلمان و ۱۶ ناشر دریافت شده بود. همچنین از ۱۵۴ کودک در مدارس شهرهای چیشیر، کومبریا، گریتر منچستر و لیسترشایر تحقیق به عمل آمد.

بنابراین سعی شد که بررسی صرفاً از نمایه‌های کودکانی که در مرحلهٔ ۲ آموزش ملّی (یعنی سنین ۷-۱۱ سال و سال‌های تحصیلی ۳-۶) تحصیل می‌کنند به عمل آید. این مرحله در آموزش کودکان مرحلهٔ مهمی است؛ چراکه در این مرحله آنان به ثبات فکری و تمییز می‌رسند و به طور روزافزونی از وابستگی به بزرگترها درمی‌آیند و عمیقاً به شناخت اشیاء علاقه نشان می‌دهند.

نکات عمدهٔ حاصل از کار با کودکان

● بیشتر بچه‌ها بر چگونگی نمایه اشراف

داشته، فرق آن را با فهرست مندرجات می‌دانند.

● به نظر می‌رسد بچه‌ها از سرعنوان‌های فرعی استفاده نمی‌کنند.

● اغلب فهم ارجاع‌های متقابل برای بچه‌ها دشوار است.

● برای بیشتر بچه‌ها، بعد از پیدا کردن اصطلاح نمایه، یافتن آن در صفحهٔ مرجوع مشکل و وقت‌گیر است.

● بعضی از بچه‌ها - به ویژه کوچکترها (حدود ۷-۸ ساله‌ها) - در ابتدا از شمارهٔ صفحات موجود در نمایه سردر نمی‌آورند؛ بعضی‌ها وقتی «صفحه ۱۰-۷» را در نمایه می‌دیدند، می‌پرسیدند: «۷ خط تیره ۱۰ یعنی چه؟». به این دلیل یکی از توصیه‌های مندرج در این گزارش آن است که برای بیان ترتیب و تسلسل صفحات خط تیره (-) حذف شود و به جای نوشتن مثلاً «۷-۱۰» نوشته شود: «۱۰ و ۹ و ۸ و ۷»

دیدگاه‌ها و نظرات ناشران

اگرچه تمامی ناشران شرکت‌کننده در این امر متفق‌القول بودند که کتاب‌های اطلاعاتی کودکان باید دارای نمایه باشند، ولی تعدادی از آنان وجود نمایه را مهم و «ضروری» نمی‌دانستند و فقط کمتر از یک‌سوم آنها بر این امر تأکید داشتند که کتاب‌های فوق باید همواره دارای نمایه باشند.

● دلایلی که ناشران برای وارد نکردن نمایه [در کتاب] می‌آوردند، عبارت بود از «مناسب نبودن برای بازار مدرسه»،

«محدود بودن ویراستار»، «کمبود وقت»،

«کمبود جا»، «متن مختصر» و «تنظیم کتاب».

● بسیاری از پاسخگویان مدعی بودند که نمایه‌ها از قسمت‌های مهم کتاب بوده و امکان دسترسی آسان و سریع به اطلاعات پراکندهٔ موجود در متن را فراهم می‌سازند. ۹۳/۸٪ از پاسخگویان به اثرات منفی حاصل از نبود نمایه در کتاب‌های اطلاعاتی کودکان معترف بودند و بیشتر آنان به این نکته اشاره کردند که در صورت نبود نمایه، امکان یافتن اطلاعات و حقایق موردنظر وجود نداشته و به احتمال زیاد اطلاعات سودمند بازیابی نمی‌شود.

● ۷۰/۵٪ از پاسخگویان نبود نمایه را عاملی برای به فروش نرفتن کتاب اطلاعاتی کودکان می‌دانستند.

● ۸٪ تن از ۱۶ ناشر شرکت‌کننده از نمایه‌های حرفه‌ای استفاده نکرده بودند و ۸٪ تن دیگر از این نوع نمایه‌ها، عمدتاً در آثار بزرگ و حجیم، و موردی استفاده می‌کردند.

● گرایش عمومی بر این بود که ویراستار باید نمایه را گرد آورد.

● تعدادی از ناشران نویسنده را برای گردآوری نمایه مناسب می‌دانستند و دوتن از آنها والدین را مناسب این کار می‌دیدند؛ یکی از آنها این مسئله را که والدین و ناشران از مهارت‌های نمایه‌سازی آگاهند مورد تردید قرار داد؛ یکی از آنها نویسنده را در تهیهٔ نمایه ذیصلاح نمی‌دانست چندین کتابدار لزوم استفاده از نمایه‌های حرفه‌ای را متذکر شدند.

گزیده‌ای از نتایج

در این گزارش نه تنها به اهمیت نمایه در نقش یک ابزار ارزشمند بازیابی تصریح شده است، بلکه فواید آموزشی آن همچون تشویق به مطالعه منتقل، استفاده بهینه از زمان و ایجاد روش‌های منظم و سیستماتیک برای یادگیری و بازیابی اطلاعات هم مدنظر قرار گرفته است. برنامه آموزش ملی با گنجاندن برنامه آموزش استفاده از نمایه در برنامه‌های آموزشی، در استفاده از نمایه کتاب‌ها توسط کودکان در مرحله ۲ نقش بسزایی داشته است و طرز استفاده از نمایه به کودکان در مدرسه یاد داده می‌شود. در این خصوص کارهای مؤثری می‌توان انجام داد و به کار بردن امکانات بیشتر برنامه آموزش ملی به منظور آموزش بیشتر طرز استفاده از نمایه مفید خواهد بود.

یکی از عواملی که استفاده از نمایه را برای بعضی کودکان مشکل می‌سازد، ارائه آنها در انواع بسیار مختلف است. نمایه بیشتر کتاب‌های کودکان به صورت نامناسب طرح شده‌اند و اغلب دارای حروف ریز، بدون تقسیم‌بندی و سطوح کم فاصله می‌باشند. بیشتر نمایه‌ها حاوی رشته‌های درازی از ارجاع به صفحات هستند. وقتی شناسه‌های چندگانه (مترادف) موجودند، ارجاع‌های متقابل به کار برده می‌شوند. کودکان اغلب اینگونه ارجاع‌ها را نمی‌فهمند.

گزیده‌ای از توصیه‌های داده‌شده

اولین توصیه از ۲۱ توصیه داده‌شده عبارت بود از:

● تمامی کتب اطلاعاتی کودکان باید حاوی نمایه باشند.

● نمایه‌سازان حرفه‌ای باید نمایه‌ها را گردآوری کنند و لازم است نمایه‌ساز، ناشر، ویراستار و نویسنده با همدیگر تبادل نظر کنند.

● باید در مدرسه طرز استفاده از نمایه را به کودکان یاد داد و آنان را تشویق کرد که در مدرسه و یا هر جای دیگر از آنها استفاده کنند تا مهارت‌های مناسب و ضروری برای بازیابی اطلاعات را فراگیرند.

● نمایه کتاب‌های کودکان را نباید به سادگی نمایه کتاب‌های بزرگسالان محسوب کرد؛ بلکه لازم است در تهیه آن قابلیت‌های کودکان را در نظر داشت.

● عدم وجود تناقض و نیز جلوگیری از ایجاد «ارجاع‌های غیرلازم» برای موضوع‌ها در نمایه‌های مخصوص کودکان مهمتر از نمایه‌های مخصوص بزرگسالان است. لازم است با استفاده از واژگان مناسب و ارائه سرعنوان‌های مناسب، یادداشت‌های مقدماتی را به صورتی ساده و کاربرمدار درآورد.

● نمایه‌ها باید صفحه یا صفحاتی مستقل و مخصوص به خود داشته باشند؛ نه اینکه در صفحه آخر متن یا صفحه بعدی آن قرار گیرند.

● چاپ حروف الفبا، هم به صورت حروف

بزرگ و هم حروف کوچک، در صفحه‌ای مشابه با صفحه نمایه در نقش یک وسیله کمکی مناسب است.

● بخش‌ها و سربخش‌هایی (سرفصل‌ها) به منظور نشان دادن گروه کلماتی که با یک حرف مشابه شروع شده‌اند، در تعیین محل اصطلاحات نمایه به کودکان کمک می‌کنند.

کودکانی که در طرح تحقیقی انسجام شده در مدارس شرکت جسته بودند، معتقد بودند که هر کتاب اطلاعاتی باید حاوی نمایه باشد و عموماً اظهار داشتند که نمایه باید مناسب و مفید باشد. با این حال، کودکان از نمایه به‌کندی استفاده می‌کنند و لازم است از محدودیت‌های غیرضروری در این مورد پرهیز کرد.

یادداشت‌ها

۱. این مقاله ترجمه‌ای است از:

Mathews, Paula L and Bokewell, KGB. "Indexes To Children's Information Books". *The Indexer*, 20 (4), October 1997.

۲. Paula L Mathews: وی دستیار پژوهشی پروژه بود.

۳. KGB Bakewell: وی پروفیسور بازنشسته دانشگاه نیویورک جان مورس و رئیس رسمی انجمن‌های نمایه‌سازان است.

4. Liverpool John Moores

